

MED SVETOVNIMA VOJNAMA

1. STARA JUGOSLAVIJA – PRIPRAVE

- skušajo reševati narodnostno vprašanje v okviru Avstro-ogrske s konceptom trializma
- v času 1. svetovne vojne se politični pritisk na Slovane poveča
- okrepi se protivojno in protiavstrijsko gibanje
- pokažejo se težnje po rešitvi narodnostnega vprašanja zunaj okvira Avstro-ogrske in združitve Jugoslovanov

a) MAJNIŠKA DEKLARACIJA – maj 1917

- razglasijo jo poslanci Jugoslovanskega kluba v dunajskem državnem zboru
- PROGRAM – da bi se Jugoslovani zedinili zunaj Avstro-ogrske
  - 1. težnja – pridružitve drugih narodov Srbiji, velikosrbska teza
  - 2. težnja – združitve in ustanovitev nove države zunaj Avstro-ogrske

b) KRFSKA DEKLARACIJA – julij 1917

- kompromis med obema tezama
- sprejem teze združitve zunaj Avstro-ogrske in monarhija s Karadorđevići na čelu

c) PO KRFSKI DEKLARACIJI

- zahteva po združitvi Jugoslovanov zunaj Avstro-ogrske vedno močnejša tudi med ljudstvom
- AVGUST 1918 – v Ljubljani ustanovljen Narodni svet
- SEPTEMBER 1918 – sprejet program neodvisne države narodov jugoslovanskih dežel
- OKTOBER 1918 – v Zagrebu ustanovljeno Narodno vijeće
- NARODNO VIJEĆE
  - politično vodstvo južnih Slovanov na ozemlju Avstro-ogrske
  - program zedinjenja
  - načelo zastopstva 1 delegat na 100.000 prebivalcev

2. DRŽAVA SHS IN KRALJEVINA SHS

- DRŽAVA SHS – jugoslovanske pokrajine na ozemlju bivše Avstro-ogrske
- NARODNO VIJEĆE, oktober 1918 – razglasi se za vrhovno oblast jugoslovanskih pokrajin na ozemlju bivše Avstro-ogrske, spremeni se v vrhovni državni organ, oblast izvaja njegovo predsedstvo
- SOGLASJE MED SRBIJO IN NARODNIM VIJEĆEM, november 1918 – Srbija prizna Narodno vijeće za zakonito vlado jugoslovanskih pokrajin na ozemlju bivše Avstro-ogrske
- PRIDRUŽITEV VOJVODINE IN ČRNE GORE, november 1918 – Vojvodina in Črna gora se pridružita Kraljevini Srbiji
- PRIPRAVE NA ZEDINJENJE – Narodno vijeće postavi odbor, ki naj bi v sporazumu s Srbijo izvedel organizacijo enotne države
- ADRESA NA REGENTA, december 1918 – v adresi na regenta Narodno vijeće izjavi pristane na združitve, regent sprejme ga sprejme, adresa in njen sprejem pomeni zedinjenje
- NOVA VLADA, december 1918 – po imenovanju nove vlade razpustijo Narodno vijeće
- OBSEG DRŽAVE SHS – ni določen z mednarodnimi pogodbami, odvisen od konkretnega položaja, v obmejnih predelih nastajajo neopredeljene situacije, država ni mednarodno priznana

3. JUGOSLAVIJA

a) PRIPRAVE NA USTAVO

- po zedinjenju preteče leto in pol v pripravah na ustavo
- ZAČASNO LJUDSKO PREDSTAVNIŠTVO – deloma imenovano, deloma voljeno, ima nalogo na pripravi zakon o volitvah in začasni poslovnik ustavodajne skupščine
- ZAKON O VOLITVAH V USTAVODAJNO SKUPŠČINO
  - volilna pravica priznana samo moškim
  - cenzus – 6 mesečno bivališče
  - omejitve glede na poklic
  - najnižja starost za izvrševanje aktivne volilne pravice 21 let

- POSLOVNIK USTAVODAJNE SKUPŠČINE
  - z uredbo ga predpiše regent, ker so bile volitve opravljene preden je bil poslovnih sestavljen
  - poslanci se morajo zapriesči kralju
  - za sprejem ustave zadostuje navadna večina vseh poslancev
- USTAVODAJNA SKUPŠČINA
  - začne z delom decembra 1920
  - poteka v buržoaznem ozračju, opozicijske skupine zapuščajo skupščino
  - vladni osnutek ustave komaj dobi potrebno število glasov za sprejem

b) VIDOVDANSKA USTAVA – 28. junij 1921

- varuje kapitalistična družbena razmerja
- uzakoni monarhijo
- izreče politično neodgovornost kralja
- obširne ekonomsko-socialne pravice, ki pa v praksi nimajo veljave – zgleduje se po Weimarski ustavi
- POKRAJINSKA SESTAVA DRŽAVE
  - unitaristična
  - ne ozira se na narodnostno podlago
  - država se razdeli na upravne enote – oblasti
  - vsaka oblast šteje največ 800.000 prebivalcev
  - preprečuje da bi jugoslovanski narodi tvorili zaokrožene upravne enote znotraj skupne države
- OBLAST
  - organizirana centralistično
  - zamišljene so nekatere stopnje samouprav podobno kot v stari Avstriji
  - kralj je skupščini nadrejen – sklicuje in razpušča jo po lastni presoji
- DELITEV OBLASTI
  - zakonodajna oblast – vršita jo kralj in skupščina
  - upravna oblast – izvršuje kralj po ministrih
  - sodstvo – deluje v kraljevem imenu
- PRVINE DRŽAVE
  - oblika vladavine – buržoazna ustavna monarhija
  - oblika državne oblasti – parlamentarizem
  - oblika političnega sistema – parlamentarizem in ustavnost izriva absolutistični vladar, ki zeli avtokratsko zavladata državi

c) ŠESTOJANUARSKA DIKTATURA – 6. januar 1929

- jugoslovanski parlamentarizem je v krizi
- kriza doseže vrhunec z uboji v skupščini
- 6. januarja kralj z razglasom razveljavi vidovdansko ustavo in razpusti skupščino
- kralj razpusti upravne oblasti in uvede banovine
- to je obdobje absolutizma in odkritje kraljeve diktature

d) OKTROIRANA USTAVA – 3. september 1931

- kralj razglasi novo, oktroirano ustavo
- malo ustreza načelom meščanske demokracije
- DVODOMNI SISTEM
  - ljudsko predstavništvo je sestavljeno iz SENATA in NARODNE SKUPŠČINE
  - skupščina – v celoti voljena, volilni sistem se načel, uveljavljenih za volitve v ustavodajno skupščino
  - senat – polovica senatorjev voljena, polovico imenuje kralj, da prepreči nezaželen sklep skupščine
  - noben sklep ne more biti sprejet brez pristanka obeh
- VSEDRŽAVNE KANDIDATNE LISTE – novost
  - stranka, ki se hoče udeležiti volitev mora imeti v vsakem upravnem okraju po enega kandidata
  - v vsakem okraju mora kandidatna lista dobiti vsaj 200 podpisov

- s tem hočejo doseči, da na volitvah nastopajo samo unitaristične stranke
- stranka ki dobi največ glasov na volitvah dobi 2/3 mandatov
- stranka ki ni dosegla 50.000 glasov ni prišla v poštev pri delitvi mandatov
- glasovanje je bilo ustno in javno
- **BANOVINE**
  - razdelitev na banovina je ostala
  - 9 banovin, ki ne ustrezajo narodnostni strukturi, razen Dravske
  - Dravska, Savska, Vrbaska, Primorska, Zetska, Drinska, Donavska, Moravska, Vardarska
- **REVIZIJA USTAVE**
  - uredba o banovini Hrvaški
  - nova banovina po obsegu ustreza narodnostnim mejam, ima nacionalno ime in nekaj avtonomije
  - z ustanovitvijo banovine Hrvaške je razpuščena

e) OMEJEVANJE USTAVNIH PRAVIC

- zagotovitev ustavnih pravic je bila samo formalnega značaja
- **KOMUNISTIČNA PARTIJA**
  - postala je precej močna
  - na kongresu v Beogradu 1919 so se socialnodemokratske stranke jugoslovanskih dežel združile v novo politično formacijo na podlagi programa 3. internacionale
  - na volitvah je bila 3. najmočnejša stranka
- **OBZNANA**
  - vlada 1920 prepove organizacijo in delovanje KPJ
  - skupščina sprejme Zakon o zaščiti varnosti in reda, ki uzakoni prepoved delovanja KPJ
  - skupščina razveljavi mandate vseh poslancev KPJ
  - po uvedbi diktature se zakon razširi na vse akcije, ki bi merile na spremembo politične in socialne ureditve
- **FINANČNI ZAKONI**
  - zakonodaja poteka le s težavami
  - vse spremembe zakonov in ureditev nove pravne materije izvajali tako, da so določila vnesli v uvodni zakon k proračunu

4. SLOVENIJA

- po razpadu stare Avstrije historične dežele izgubijo pomen
- slovensko ozemlje, ki pride v Državo SHS dobi ime Slovenija

a) NARODNA VLADA ZA SLOVENIJO

- prvi organ oblasti
- sestavljena po sporazumu vodstev tedanjih strank in potrjena v Narodnem vijeću
- deluje v času Države SHS in še nekaj časa po zedinjenju
- njena oblast je enotna, ker je bila deželna samouprava odpravljena

b) DEŽELNA VLADA ZA SLOVENIJO

- Deželno vlado imenuje regent
- sestava je močno skrčena
- resorji, ki niso dobili poverjenika, so naravnost podrejeni beograjskim ministrstvom
- v dobi te vlade meščanska oblast doživlja krizo
- **USTANOVITEV UNIVERZE V LJUBLJANI**
  - sloni na zasebni iniciativi
  - večje število strokovnih in socialnih društev je ustanovilo vseučiliško komisijo, ki ji vlada dodeli poverjenike
  - 19. maja 1919 se začnejo predavanja
- **BOJ ZA SLOVENSKO MEJO**
  - Koroška – Slovenija dobi le Mežiško dolino in Jezersko, druge dele Koroške izgubimo s plebiscitom

- Prekmurje – nekaj časa spadalo k Ogrski, bil celo del Sovjetske republike, 1919 Prekmurje zasedejo jugoslovanske čete, zunaj meje ostanejo Porabski Slovenci
- Londonski pakt – Italiji obljubi precej Avstro-ogrskih ozemelj z jugoslovanskim prebivalstvom, katere ob koncu vojne zasede
- Rapallska pogodba – Primorska z Istro, Cres, Lošinj, del Dalmacije pripadejo Italiji
- Rimski sporazum – določa mejo glede Reke

c) POKRAJINSKA UPRAVA ZA SLOVENIJO

- začasno postavljena namesto Deželne vlade
- načeljuje ji pokrajinski namestnik
- OBLASTI, 1923/1924
  - uvedeni sta ljubljanska in mariborska oblast
  - stoji veliki župan
  - veliki župan – na čelu vsake oblasti, predstavnik beograjske vlade, ni avtonomen organ, podrejen ministrstvu za notranje zadeve, popolnoma odvisen od vlade
- OBLASTNE SKUPŠČINE
  - samoupravni organi na ozemlju oblasti
  - volitve izvedene 1927
  - imajo pravico spreminjati deželne zakone, ki so v veljavi iz časov stare Avstro-ogrske
  - nekoliko spominja na dvotirni sistem – oblast=dežela, veliki župan=deželna vlada, skupščina=deželni zbor

d) BANOVINI

- z razglasitvijo oktroirane ustave so razpuščene oblasti in njihovi organi
- ZAKON NOTRANJI UPRAVI – izvede koncentracijo upravne oblasti
- BANOVINI
  - Jugoslavija se razdeli na upravna območja 1929
  - ljubljanska in mariborska oblast se združita v Dravsko banovino
  - Dravska banovina obsega vse slovensko ozemlje v Jugoslaviji, brez metliškega in črnomaljskega okraja
  - oktroirana ustava – obdrži banovine in jih opredeli ko upravne in samoupravne enote
  - ban – na čelu banovine, predstavnik kraljeve vlade, ima politično in upravno oblast v banovini, postavi kralj
  - banska uprava – deli se na oddelke z načelniki in odseke s šefi
  - banški svet – banov posvetovalni organ, postavi ga minister za notranje zadeve

e) OKRAJI

- okraji Slovenije niso doživeli bistvenih sprememb
- občutnejše spremembe je doživelo Prekmurje
- ZAKON O OBČI UPRAVI – utrdi birokratski sistem v okrajni upravi
- SRESKI POGLAVAR
  - načeljuje okrajem
  - vodi posle uprave v okraju
  - je osebno odgovoren za svoj aparat
- šestojanuarska diktatur okraje odpravi

f) OBČINE

- občine so podrejene narodni vladi oziroma deželni vladi
- pri občinskih volitvah je odpravljen sistem davčnega volilnega cenzusa
- z ustanovitvijo oblasti so občine podrejene njim
- šestojanuarska diktatura občine odpravi
- ZAKON O OBČINAH 1933 – občinski odbori voljeni, občina mora šteti vsak 3000 prebivalcev, zato se na Slovenskem začne združevanje občin – komasacija, občinska uprava se še bolj oddalji od ljudstva

- ZAKON O MESTNIH OBČINAH 1934 – priznanje nadaljnega obstoja statutarnim občinam, v Sloveniji so mestne občine Celje, Ljubljana, Maribor, Ptuj
  - mestni svet in predsednik mestne občine – organa mestne občine, število članov mestnega sveta je odvisna od števila prebivalcev, volitve so enake, neposredne, javne

5. PRAVNA OBMOČJA STARE JUGOSLAVIJE

- ZAČETEK 20. STOLETJA – jugoslovansko ozemlje pripada 4 različnim državam
  - Avstro-ogrski, Srbiji, Črni gori, Turčiji
- PO 1. BALKANSKI VOJNI 1918: jugoslovansko ozemlje pripada 3 različnim državam
  - Avstro-ogrski, Srbiji, Črni gori
- zato so v različnih delih uveljavljeni različni pravni redi

a) POENOTENE IN NEPOENOTENE PANOGE

- takojšnje poenotenje ni mogoče – upoštevajo staro zakonodajo, prihaja do zlivanja pravnih redov
- ohranili so različnost pravne ureditve, dokler neka pravna materija ni bila urejena z novim, enotnim zakonom
- precej pravnih panog je poenotenih 1930, ko kralj uzakoni že prej pripravljene zakonske osnutke
- POENOTENE PANOGE
  - kazensko pravo
  - kazensko postopek
  - civilni pravdni postopek
- NEPOENOTENE PANOGE
  - civilno pravo – samo osnutki
  - trgovinsko pravo – prva dva dela sta veljala, tretji pa ne, zato tudi prva dva nista imela zakonske veljave

b) PRAVNA OBMOČJA

- Jugoslavija obsega 6 pravnih območij
- tudi ta niso enotna
- SLOVENIJA IN DALMACIJA
  - včasih – spadala pod avstrijski del Avstro-ogrške
  - veljavnost prava – veljajo avstrijski državni zakoni in uzakonjeni so deželni avtonomni zakoni (*predpisi Narodnega vijeća in Narodne vlade*)
  - civilno pravo – ODZ velja v novelirani obliki
  - zakonska zveza – sklepa se pred organi verskih skupnosti, sodstvo o njej v pristojnosti državnega sodišča
- HRVAŠKA IN SLAVONIJA
  - včasih – spadala pod ogrski del Avstro-ogrške, ima poseben status
  - veljavnost prava – delno velja skupno ogrsko-hrvaško pravo
  - veljavnost prava – delno velja avtonomno hrvaško pravo, delno avstrijsko pravo v starejših oblikah, delno pa dodatni predpisi Narodnega vijeća
  - civilno pravo – ODZ velja v novelirani obliki
  - zakonska zveza – sklepanje in sodstvo o zakonski zvezi je prepuščeno organom verskih skupnosti
- VOJVODINA IN MEDJIMURJE
  - včasih – spadala pod ogrski del Avstro-ogrške, nima posebnega statusa
  - veljavnost prava – velja ogrsko pravo, veliko se uporablja običajno pravo, ker je veliko neurejene snovi
  - značilnost – zakosi se označujejo kot zakonski členi, imenujejo se z zaporednimi rimskimi številkami

- civilno pravo – nima civilnega zakonika, ampak velja množica drobnih norm in Tripartit, samo v delu Vojvodine se uporablja nenovelirani ODZ kot običajno pravo
- zakonska zveza – velja načelo obveznega sklepanja zakonov v civilni obliki in civilno sodstvo o njej
- **BOSNA IN HERCEGOVINA**
  - včasih – pod turško oblastjo, po okupaciji Avstro-ogrsko spada pod skupno Avstro-ogrsko upravo, ki jo vodi skupno ministrstvo za finance
  - veljavnost prava – iz turške dobe velja islamsko versko pravo in deli turškega prava, po avstro-ogrski zakonodaji mnoge pravne panoge ureja avstro-ogrsko-bosansko pravo
  - civilno pravo – za civilno pravo velja turški zakonik Medžle, uporabljali so tudi ODZ kot usus fori
  - zakonska zveza – sklepanje in sodstvo o zakonski zvezi je prepuščeno organom verskih skupnosti, zakoni z mešano vero so poseben problem
- **KRALJEVINA SRBIJA**
  - včasih – samostojna država Kraljevina Srbija
  - veljavnost prava – velja pravo bivše Kraljevine Srbije
  - civilno pravo – na področju civilnega prava velja Srbski gradjanski zakonik
  - Makedonija in Kosovo – tu velja turško pravo, njegovi ostanki se pozneje kažejo v običajnem pravu
  - zakonska zveza – sklepanje in sodstvo o zakonski zvezi je prepuščeno organom pravoslavne cerkve
- **ČRNA GORA**
  - včasih – samostojna država Kraljevina Črna gora
  - veljavnost prava – velja njeno lastno pravo
  - civilno pravo – premoženjsko pravo ureja Opšti imovinski zakonik
  - zakonska zveza – sklepanje in sodstvo o zakonski zvezi je prepuščeno organom pravoslavne cerkve

c) SODSTVO

- eno vrhovno sodišče ne bi moglo obvladati tolikšne raznolikosti pravnih redov
- struktura pravnih ozemelj je bila okvir za strukturo sodišč
- vsako pravno ozemlje je imelo svoje vrhovno sodišče, razen območja Slovenije in Dalmacije
- **OBMOČJE SLOVENIJE IN DALMACIJA**
  - območje Slovenije in Dalmacije je bilo podrejeno vrhovnemu sodišču Hrvaške in Slavonije v Zagrebu
  - za območje Slovenije in Dalmacije je bil ustanovljen poseben oddelek znotraj vrhovnega sodišča
  - kasneje je bilo za Slovenijo ustanovljeno Vrhovno sodišče v Ljubljani – 1940
  - namesto Vrhovnega sodišča na Dunaju in apelacijskega sodišča v Gradcu je bilo ustanovljeno Višje deželno sodišče v Ljubljani
  - struktura okrožnih in okrajnih sodišč se ni spremenila
- **STRUKTURA VRHOVNIH SODIŠČ**
  - območje Slovenije in Dalmacije – Stol sedmorice, oddelek B v Zagrebu
  - območje Hrvaške in Slavonije – Stol sedmorice, oddelek A v Zagrebu
  - območje Vojvodine in Medjimurja – Kasacijsko sodišče v Beogradu, oddelek B v Novem Sadu
  - območje Bosne in Hercegovine – Vrhovno sodišče v Sarajevu
  - območje Srbije – Kasacijsko sodišče v Beogradu
  - območje Črne gore – Veliki sud v Podgorici
- **STRUKTURA DRUGIH SODIŠČ**
  - Zakon o ureditvi sodišč – poenoti strukturi drugih sodišč
  - načelo sodne organizacije 4 stopenj, ki delujejo na 3 instancah
- **STRUKTURA SODIŠČ V SLOVENIJI**
  - ni se bistveno spremenila
  - Okrožna sodišča – združena prejšnja deželna in okrožna sodišča
  - Apelacijsko sodišče – prejšnje Višje deželno sodišče
  - Vrhovno sodišče – ustanovljeno 1940